

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет

ЛАВРЕНЧУК ЯРОСЛАВ ЮРІЙОВИЧ

УДК 811.111'355[(41)+(73)+(71)](043)

ОРФОЕПІЧНА ТА ОРФОФОНІЧНА ВАРІАТИВНІСТЬ
АНГЛІЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ БРИТАНЦІВ, АМЕРИКАНЦІВ І КАНАДІЙЦІВ
(експериментально-фонетичне дослідження)

10.02.04 – германські мови

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному лінгвістичному університеті,
Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник

доктор філологічних наук, професор
Стеріополо Олена Іванівна,
Київський національний лінгвістичний
університет, кафедра германської і фіно-угорської
філології імені професора Г.Г. Почепцова,
завідувач кафедри

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор
Калита Алла Андріївна,
Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського", кафедра теорії, практики
та перекладу французької мови,
професор

кандидат філологічних наук, доцент
Паращук Валентина Юліївна,
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет імені Володимира
Винниченка, кафедра англійської мови
та методики її викладання,
професор

Захист відбудеться "05" грудня 2018 р. о 10.30 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.054.04 у Київському національному лінгвістичному університеті
(03150, МСП, м. Київ-150, вул. Велика Васильківська, 73)

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного
лінгвістичного університету (03150, МСП, м. Київ-150, вул. Велика Васильківська, 73)

Автореферат розісланий "01" листопада 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.І. Терехова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферована робота є експериментально-фонетичним дослідженням англійської орфоєпії й орфофонії в мовленні британців, американців та канадійців.

Зв'язок між системою мови та нормою, її варіантністю та варіативністю висвітлено в низці праць вітчизняних і зарубіжних мовознавців (Р.І. Аванесов, Р.В. Васько, Л.О. Вербицька, М.В. Гордіна, Л. Єльмслев, В.О. Іцкович, Е. Косеріу, Л.П. Крисін, Р.Р. Каспранський, О.О. Реформатський, Г.П. Торсуєв, Л.В. Щерба, Р.О. Якобсон, L. Bloomfield та ін.) й дотепер має дискусійний характер у лінгвістичній літературі. Це сприяло підвищенню загального інтересу науковців до дослідження звукового складу мови в діяхронічному й синхронічному аспектах (Л.В. Щерба, Л.Р. Зіндер, Л.В. Бондарко, Т.О. Бровченко, Р.В. Васько, О.Р. Валігура, Л.О. Вербицька, Е.С. Бондаренко, М.П. Дворжецька, А.А. Калита, Т.М. Корольова, В.В. Левицький, В.Ю. Паращук, О.П. Рудківський, Т.М. Сольська, О.І. Стеріополо).

Стрімка глобалізація, що охопила світ наприкінці ХХ сторіччя, сприяла поширенню англійської мови як ключового інструменту міжнародного спілкування, через що більша кількість лінгвістичних розвідок спрямована на дослідження фонетичних характеристик її *світових* варіантів загалом (J. Jenkins, M. Görlach, V. Kachru, V. Kingsley, E. Schneider, J. Wells та ін.), та *національних* зокрема (Р.В. Васько, О.Р. Валігура, М.П. Дворжецька, А.І. Домашнєв, А.А. Калита, В.Ю. Паращук, Д.А. Шахбагова, А.Д. Швейцер, D. Crystal, B. Kortman, C. Reizel, T. Roelcke, J. Wells та ін.), а саме найбільш поширених та престижних *британського* (Ch. Barber, A. Cruttenden, B.A. Gimson, D. Jones, D. O'Connor, P. Roach, P. Trudgill, C. Upton, J. Wells), *американського* (P. Justice, W. Labov, P. Ladefoged, J. Wells) та *канадійського* (M. Bloomfield, Ch. Boberg, J. Chambers, S. Dollinger, E. Gold, J. Wells). Проте поглибленого вивчення потребують спільні та відмінні риси алофонічного варіювання одиниць сегментного рівня сучасної англійської мови у мовленні її носіїв Великої Британії, США та Канади в наголошеному фонетичному слові. Адже згодом з наявної британської орфоєпічної норми в результаті модифікаційних процесів виокремилися нові варіанти реалізації її сегментних одиниць, яким притаманна власна алофонічна варіативність, що згодом може призвести до появи нових орфофонічних варіантів фонем у мовленні.

Актуальність теми дисертації зумовлена загальною тенденцією сучасної лінгвістики на дослідження функціональних аспектів мовних одиниць у мовленні та ступеня прояву стабільності / варіативності їхніх диференційних ознак. Крім того, реальні особливості реалізації системи голосних і приголосних фонем англійської мови й характер варіювання звуків найповніше виявляється у спонтанному мовленні, що може стати базою для подальших лінгвістичних розвідок у дослідженні впливу мовних і позамовних чинників на динаміку й характер розвитку та функціонування не лише англійської, але й інших германських мов.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах комплексної колективної теми кафедри германської і фіно-угорської філології імені Г.Г. Почепцова Київського національного лінгвістичного університету "Комунікативно-когнітивний та соціокультурний аспекти функціонування системи мовних одиниць германських і фіно-угорських мов у синхронії і діяхронії". Тему дисертації затверджено вченою радою Київського національного лінгвістичного університету (протокол № 11 від 28 квітня 2014 року).

Метою роботи є дослідження варіативності англійського мовлення британців, американців і канадійців на матеріалі спонтанного мовлення.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- обґрунтувати теоретичні засади вивчення орфоепічної та орфофонічної варіативності англійського мовлення британців, американців і канадійців;
- розробити методику проведення експериментально-фонетичного аналізу орфоепічних і орфофонічних модифікацій у мовленні носіїв англійської мови;
- розкрити артикуляційні, темпоральні та спектральні характеристики мовлення носіїв англійської мови з Британії, США та Канади;
- визначити діапазон та межі алофонічної варіативності вокалізму й консонантизму в мовленні представників британського, американського та канадійського національних варіантів англійської мови;
- виявити ступінь виявлення стабільності та варіативності диференційних ознак голосних і приголосних фонем у мовленні британських та північноамериканських дикторів;
- установити особливості орфоепічної й орфофонічної варіативності англійського мовлення британців, американців і канадійців на матеріалі спонтанного мовлення, здійснивши лінгвістичну інтерпретацію отриманих даних.

Об'єктом дослідження є англійська орфоепія й орфофонія.

Предметом дослідження є орфоепічна та орфофонічна варіативність англійського мовлення британців, американців і канадійців.

Матеріалом дослідження слугували 4623 алофони голосних та 4352 алофони приголосних фонем, вилучених із аудіозаписів спонтанного мовлення дев'яти носіїв національних варіантів англійської мови у Великій Британії, США та Канаді, загальною тривалістю звучання 3 год 26 хв. Експериментальний матеріал було завантажено з мережі Інтернет у форматі Podcast із вебсайтів провідних телерадіокомпаній кожної з країн, яку репрезентують диктори досліджуваних національних варіантів англійської мови.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення конкретних завдань роботи передбачалося залучення таких методів: для отримання експериментальних даних застосовувалися і *емпіричні загальнонаукові методи* (лінгвістичне спостереження, вимірювання, індукція та дедукція), і *спеціальні експериментально-фонетичні методи* (аудитивний, комп'ютерно-осцилографічний і спектральний види аналізу). Опрацювання результатів фонетичного експерименту здійснено за допомогою *кількісного аналізу*. *Зіставний метод* уможливив встановлення загальних і національно специфічних рис функціонування системи англійських фонем у мовленні британців, американців та канадійців. *Метод систематизації й узагальнення* отриманих даних уможливив встановлення спільних та відмінних характеристик мовлення дикторів, що сприяло лінгвістичній інтерпретації одержаних результатів дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що в дисертації було *уточнено* та *інтерпретовано* поняття варіантність і варіативність англійського вокалізму й консонантизму в спонтанному мовленні британців, американців та канадійців із урахуванням позиції голосних і приголосних фонем у структурі складу та фонетичного слова. *Обґрунтовано* розмежування між поняттями орфоепії

й орфофонії, подальшого розвитку набуло положення про спільні та відмінні національно специфічні особливості алофонічного варіювання голосних і приголосних у мовленні носіїв англійської мови Великої Британії, США та Канади у спонтанному мовленні, що відображено розмаїттям модифікацій, спричинених як мовними, так і позамовними чинниками. *Новим* у дисертації є виявлення потенційно високого та низького ступеня участі розрізняювальних ознак фонем у сильних позиціях. *Установлено* найдовший, найкоротший та середній діапазони тривалості звучання голосних, а також сонорних у перед- і поствокальній позиції наголошеного складу фонетичного слова в межах кожного національного варіанта англійської мови. *Визначено* діапазон варіювання формантних частот та межі алофонічної варіативності проаналізованих сегментів для кожного залученого до фонетичного дослідження національного варіанта англійської мови на основі аудитивного аналізу, що знайшло підтвердження у подальшій акустичній обробці експериментального матеріалу. *Побудовано* три моделі розташування голосних за рядом і підняттям у ротовій порожнині мовця у вигляді трапецоїдів Д. Джоунза, що слугуватиме подальшим розвитком його ідей для орфоепії англійської мови. *Посилено* теоретичне обґрунтування чинників звукових змін через появу певних варіантів алофонів фонем у мові та їх різноманітної варіативності у мовленні, що може дати змогу визначити тенденції подальшого розвитку англійської орфоепічної норми.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження дають змогу встановити специфіку алофонічного варіювання англійської орфоепічної норми в її трьох національних варіантах, що стане вагомим внеском у загальну фонологію та фонетику, соціолінгвістику, теорію національної варіативності мов, культуру мовлення, етнофонетику. Головні здобутки дослідження знайдуть застосування під час викладання курсів із теоретичної фонетики англійської мови (розділи "Системи голосних і приголосних фонем", "Модифікації звуків у мовленнєвому потоці", "Склад", "Соціофонетика", "Методика проведення експериментально-фонетичних досліджень"), на заняттях із практичної фонетики англійської мови з метою вдосконалення фонетичної компетенції студентів, на практичних заняттях із фоноетимістики, під час написання дипломних і магістерських робіт з англійської філології та науково-дослідницькій роботі аспірантів і докторантів. Отримані результати зможуть бути враховані при укладанні орфоепічних словників, підручників, навчальних посібників з метою підвищення ефективності викладання англійської мови, а також під час корекції дефектів мовлення.

Апробацію матеріалів дисертації здійснено на засіданнях кафедри германської і фіно-угорської філології імені Г.Г.Почепцова (2015-2018), а також на двох всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях: "Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультілінгвальному просторі" (Вінниця, 2017); "Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи" (Суми, 2017), на шести міжнародних: "Україна і світ: діалог мов та культур" (Київ, 2016, 2017); "Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти" (Київ, 2016); "Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації" (Острогор, 2017); "Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство" (Київ, 2018); "Urgent problems of philology and linguistics" (Будапешт, 2016).

Публікації. Основні положення дисертації та результати дослідження висвітлено у дванадцяти публікаціях, у тому числі у п'яти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України (2,82 др. арк.), в одній статті в періодичному виданні іншої держави (0,55 др. арк.), а також у шести тезах доповідей на конференціях (0,87 др. арк.). Загальний обсяг публікацій – 4,24 др.арк.

Структура та обсяг дисертації. Дослідження співвідноситься з його метою і завданнями та складається з анотацій, вступу, чотирьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, списку довідкової літератури і додатків. Повний обсяг дисертації – 235 сторінок, основний текст – 160 сторінок. Дисертація містить 20 таблиць на 10 сторінках і 45 рисунків загальним обсягом 7 сторінок. Бібліографія нараховує 214 позицій, з них 97 джерел іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, його теоретичне та практичне значення, розкрито наукову новизну, описано застосовані методи експериментального дослідження, сформульовано основні положення, що виносяться на захист, наведено відомості про апробацію результатів, а також надано інформацію про структуру роботи.

І розділ "Теоретичні передумови вивчення англійської орфоєпії й орфофонії у мовленні британців, американців та канадійців" містить теоретичні засади для вивчення орфоєпічної та орфофонічної варіативності в мовленні носіїв англійської мови Великої Британії, США та Канади. Розглянуто низку підходів до тлумачення поняття норми та її взаємозв'язку з системою мови (Е.С. Бондаренко, Л.О. Вербицька, М.В. Гордіна, Л. Єльмслев, Л.Р. Зіндер, В.О. Іцкович, Ф. де Соссюр, Р.Р. Каспранський, Е. Косеріу, Л.П. Крисін, Г.В. Поліщук, О.І. Стеріополо, Л.В. Щерба). Мовна норма трактується, услід за Е. Косеріу та Л.О. Вербицькою, як сукупність явищ, що дозволяються системою мови, відображених і закріплених у мовленні носіїв мови, і які є обов'язковими для всіх, хто володіє літературною мовою в певний період її функціонування. Норма зумовлена можливостями мовної системи й поділяється на кодифіковану та реальну. Кодифікована норма є свідомо фіксованою і характеризується традиційністю, стійкістю, обов'язковістю, уніфікованістю, суб'єктивністю й належить до плану мови. Водночас, реальна норма, якій притаманна об'єктивність, вибірковість, динамічність і мінливість, тяжіє до плану мовлення.

Орфоєпічна норма розглядається в дисертації як форма єдиної літературної вимови, яка складається із чинних еталонів фонетичних одиниць та правил їх уживання, що підпорядковується певним законам та імпліцитно приймається її носіями (В.Ю. Паращук, Д.А. Шахбагова). Ознаками орфоєпічної норми є кодифікованість, опрацьованість, досяжність та стабільність (М.В. Раєвський).

Згідно з ученням Санкт-Петербурзької (Ленінградської) фонологічної школи, вимовну норму можна поділити на два види, один з яких відноситься безпосередньо до мовної системи, а другий – до реалізації цієї системи в мовленні (Л.О. Вербицька, О.І. Стеріополо). З огляду на те, що норма вимови є, з одного боку, кодифікованою, а з іншого – реальною, вона складається із орфоєпії та орфофонії. Таку двовидову норму вимови в дослідженні обґрунтовано як прийнятий, поширений, правильний, за уявленням кодифікатора склад фонем функціонуючої мови (орфоєпія),

що закріплений у різноманітних виданнях (словниках, довідниках, посібниках та ін.) у певний період часу на певній території в певному мовному колективі, а також правила нормативної реалізації комбінаторно-позиційних алофонів фонем (орфофонія), які вважають зразковими, статистично виправданими і соціально престижними (Л.В. Бондарко, Л.О. Вербицька, В.Ю. Паращук, О.І. Стеріополо). Це зумовлює появу таких рис вимовної норми, як варіантність (наявність двох або більше рівноправних способів реалізації фонем в мовленні, один з яких із часом стає основним варіантом норми, поступово витісняючи інші через їхню меншу розповсюдженість та втрату престижності) і варіативність (алофонічне варіювання в межах наявних варіантів орфоепічної норми, що викликано позиційно-комбінаторними умовами реалізації фонем у мовленні, якістю оточуючих звуків, їх місцем відповідно до наголосу, темпом мовлення, емоційним станом мовця, індивідуальними особливостями мовлення носіїв цієї мови та власне їхньою належністю до одного з наявних національних варіантів функціонуючої мови тощо) (Л.О. Вербицька, Г.П. Торсуєв, Н.І. Тоцька, О.І. Стеріополо).

Дотично проблемою варіативності та варіантності займалися представники й інших фонологічних шкіл, що пов'язано з різними підходами до трактування поняття фонем. Так, представник американського дескриптивізму Е. Сепір називав реалізації фонем умовними та індивідуальними варіантами; представник Празької школи (Р.О. Якобсон, Б. Трнка, Б. Гавранек та ін.) – комбінаторними і факультативними варіантами; Д. Джоунз виділяв варифони та діафони; Л. Блумфільд, Ч. Хокетт і Б. Блок вважали, що фонема реалізується через вільні й позиційні варіанти (алофони); у глосематиці (Х. Ульдалль, Л. Єльмслев) такі реалізації називаються варіантами (варіатами і варіаціями); прибічники генеративної фонології, а саме Н. Хомський, Ч. Кім виокремлюють внутрішні та зовнішні варіанти фонем; у вченні Московської фонологічної школи (МФШ) (Р.І. Аванесов, П.С. Кузнєцов, О.О. Реформатський, В.М. Сидоров, Р.В. Васько та ін.) фонем реалізуються через варіанти і варіації суто в рамках морфеми; у теорії фонології С.К. Шаумяна вони отримали назву фонемоїдів. Однак попри існування великої кількості термінів на позначення категорії зміни, варіантність і варіативність слід розмежовувати залежно від сфери вживання цих двох понять. У фонетиці, варіативність є внутрішньою властивістю мови, видозміною в мовленнєвому потоці через варіанти. Водночас варіантність є способом існування й функціонування мовних одиниць у мовленні, тому її слід відносити до фонології.

Фонема в роботі визначається, згідно з ученням Ленінградської фонологічної школи (ЛФШ), як мінімальна, неподільна, автономна, незалежна одиниця мови, яка виконує словорозпізнавальну й смислорозрізнявальну функції, реалізується через відтінки (алофони), легко виокремлюється із мовленнєвого потоку і визначається через набір диференційних ознак (Л.В. Бондарко, Л.О. Вербицька, Л.Р. Зіндер, Н.І. Тоцька, О.М. Матусевич, О.І. Стеріополо та ін.). Концептуально важливим для ЛФШ є визнання автономності фонем, її функції. Це полягає в розрізненні й розпізнаванні значущих одиниць – морфем, а через них і слів. Згідно з концепцією ЛФШ, у складі однієї й тієї самої морфеми можуть бути різні фонем (як наслідок чергувань фонем у морфемі). Прихильники МФШ не визнають автономності фонем і розглядають її як елемент морфеми, через що вона, на їхню думку, поза морфемою не існує.

У цьому розділі також розглядається становлення національних варіантів англійської мови у Великобританії, США та Канаді, специфіка використання орфоепічної норми на сучасному етапі та її історичний розвиток.

II розділ "Програма та методика проведення експериментально-фонетичного дослідження англійської орфоєпії й орфофонії у мовленні британців, американців та канадійців" представляє програму та методику проведення експериментально-фонетичного дослідження реалізації голосних і приголосних фонем у спонтанному мовленні носіїв англійської мови у Великій Британії, США та Канаді, зокрема, окреслено принципи відбору матеріалу, надано відомості про дикторів, розкрито умови організації аудитивного й акустичного видів аналізу та способи опрацювання отриманих експериментальних даних.

Дослідження стабільних та варіативних процесів сучасної англійської мови британців, американців та канадійців здійснено на матеріалі спонтанного мовлення (СМ), а саме: інтерв'ю коментаторського та оцінювального характеру на задану тему (побутову, суспільно-історичну, соціально політичну, економічну та культурно-просвітницьку), про яку дикторам повідомили перед самим мовленнєвим актом. Тематика проведених інтерв'ю була рівномірно розподілена між мовцями кожного з досліджуваних національних варіантів англійської мови. "Нульовою" точкою, від якої йшов відлік під час опису фонетичних параметрів англійських голосних і приголосних, слугувала британська кодифікована орфоєпічна норма вимови.

Вибір спонтанного мовлення зумовлений тим, що модифікацію звуків мовлення та особливості реалізації сегментних одиниць краще за все помітно в умовах спонтанності, непідготовленості (О.І. Стеріополо). У дисертації усне спонтанне мовлення розглядається у вузькому значенні як непідготовлене мовлення, а не в широкому, відповідно до якого сучасна лінгвістика трактує усне мовлення як неспонтанне і непідготовлене, спонтанне і підготовлене, неспонтанне і підготовлене та спонтанне і непідготовлене (Т.П. Бельтенева). Одиницею опису спонтанного мовлення дикторів обрано фонетичне слово (ФС), тобто одне або декілька повнозначних і службових слів, що складається з проклітиків та енклітиків, об'єднаних спільним наголосом (Л.В. Златоустова, О.І. Стеріополо).

Дикторами для проведення фонетичного експерименту обрано дев'ять носіїв англійської мови чоловічої статі з регіонів, у яких вимовні риси є найбільш наближеними до англійської кодифікованої орфоєпічної норми, що виключає можливий діалектний вплив під час вимовляння голосних і приголосних звуків англійської мови (P. Roach, J. Wells). Усі диктори утворюють відносно гомогенну групу за віком, освітою і соціальним статусом, що уможливило з'ясувати вплив національної належності мовців на реалізацію ними англійського вокалізму і консонантизму.

Аудитивний аналіз експериментального матеріалу здійснювався дев'ятьма аудиторами-фонетистами Київського національного лінгвістичного університету, Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, а також носіями англійської мови, які є викладачами фонетики. Аудитивний аналіз передбачав транскрибування мовленнєвого матеріалу відповідно до його реального звучання, установлення дистрибуції фразового наголосу в розшифрованих спонтанно продукованих текстах, позначення меж фонетичних слів, запис усіх відтінків алофонічного варіювання на перцептивному рівні, а також фіксацію можливих відхилень від кодифікованої орфоєпічної норми.

Акустична перевірка отриманих даних здійснювалася на основі осцилографічного, спектрального та сонаграфічного аналізів за допомогою програми для обробки акустичних мовних сигналів *Praat Version 4.5.12*, що сприяло встановленню об'єктивних темпоральних і спектральних характеристик голосних і приголосних у мовленні дикторів.

Лінгвістична інтерпретація результатів дала змогу комплексно і системно описати особливості функціонування системи вокалізму і консонантизму сучасної англійської мови у сильних позиціях, фонетичні характеристики голосних і приголосних та їхніх акустичних корелятивів з урахуванням національного чинника варіативності, установити межі алофонічного варіювання фонем та ієрархію їхніх константних і варіативних розрізняювальних ознак у мовленні британців, американців і канадійців.

Отже, програма відповідає методиці дослідження орфоепічної та орфофонічної варіативності в мовленні британців, американців і канадійців.

III розділ "Результати аудитивного аналізу дослідження орфофонії у мовленні британців, американців і канадійців" відображає результати аудитивного аналізу реалізації голосних і приголосних фонем. Так, 11 англійських монофтонгів /i:/, /ɪ/, /e/, /æ/, /z:/, /ʌ/, /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ у наголошеній позиції фонетичного слова мають вужчий набір орфофонічних варіантів у мовленні британців, ніж у північноамериканських дикторів (див. табл. 1).

Таблиця 1

Орфофонія голосних фонем у мовленні носіїв національних варіантів (НВ) англійської мови у Великій Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК)

Фонemi	Алофони		
	Національний варіант англійської мови в Британії	Національний варіант англійської мови в США	Національний варіант англійської мови в Канаді
/i:/	[i] – [i̥] – [ĩ] – [i̠]	[i] – [i̥] – [ĩ] – [i̠]	[i] – [i̥] – [ĩ] – [i̠]
/ɪ/	[ɪ] – [ɪ̥] – [ɪ̠] – [ɪ̡]	[ɪ] – [ɪ̥] – [ɪ̠] – [ɪ̡] – [ɪ̢] – [ɪ̣]	[ɪ] – [ɪ̥] – [ɪ̠] – [ɪ̡] – [ɪ̢] – [ɪ̣]
/e/	[e] – [e̥] – [ẽ] – [e̞]	[e] – [e̥] – [ẽ] – [e̞]	[e] – [e̥] – [ẽ] – [e̞]
/æ/	[æ] – [æ̥] – [æ̃] – [æ̞]	[æ] – [æ̥] – [æ̃] – [æ̞] – [æ̠] – [æ̡] – [ε]	[æ] – [æ̥] – [æ̃] – [æ̞] – [æ̠] – [æ̡] – [ε]
/z:/	[z] – [z̥] – [z̃]	[z] – [z̥] – [z̃]	[z] – [z̥] – [z̃]
/ʌ/	[ʌ] – [ʌ̥] – [ʌ̃]	[ʌ] – [ʌ̥] – [ʌ̃] – [ʌ̠] – [ʌ̡]	[ʌ] – [ʌ̥] – [ʌ̃] – [ʌ̠] – [ʌ̡]
/u:/	[u] – [u̥] – [ũ] – [ju:] – [u̠]	[u] – [u̥] – [ũ] – [ju:] – [u̠]	[u] – [u̥] – [ũ] – [ju:] – [u̠]
/ʊ/	[ʊ] – [ʊ̥] – [ʊ̠] – [ʊ̡]	[ʊ] – [ʊ̥] – [ʊ̠] – [ʊ̡]	[ʊ] – [ʊ̥] – [ʊ̠] – [ʊ̡]
/ɔ:/	[ɔ] – [ɔ̃]	[ɔ] – [ɔ̃] – [ɔ̠] – [ɑ]	[ɔ] – [ɔ̃] – [ɔ̠] – [ɑ]
/ɒ/	[ɒ] – [ɒ̃] – [ɒ̠]	[ɑ] – [ɑ̃] – [ɑ̠]	[ɑ] – [ɑ̃] – [ɑ̠]
/ɑ:/	[ɑ] – [ɑ̃] – [ɑ̠] – [ɑ̡] – [ɑ̢]	[ɑ] – [ɑ̃] – [ɑ̠] – [ɑ̡] – [ɑ̢]	[ɑ] – [ɑ̃] – [ɑ̠] – [ɑ̡] – [ɑ̢]

Дещо ширша алофонічна варіантність і варіативність у мовленні американців та канадійців, спричинена в основному значним впливом національного чинника, а саме: наявністю ротичних алофонів у реалізації голосних середнього та заднього ряду, а також частково і повністю делабіалізованих відтінків англійських голосних заднього ряду. Попри відносно нормативну реалізацію голосних у мовленні британців, напружена наголошена голосна низького підняття /ɑ:/ у мовленні дикторів цього НВ назалізується навіть за відсутності в її оточенні носових приголосних *car*, *park*, що зумовлено механізмом артикуляції під час вимовляння алофонів цієї голосної фонемі: передня частина язика повністю опущена, у передній частині ротової порожнини формується досить великий за розміром резонансний отвір, нижня щелепа значно опущена, спинка язика підіймається вгору до м'якого піднебіння, внаслідок чого незначна частина видихуваного повітря проходить через порожнину носа, що й створює ефект назалізації.

Відтак основними тенденціями у вимовлянні англійських голосних у спонтанному мовленні британців, американців і канадійців є скорочення тривалості, незначна дифтонгізація голосних /i/, /u/, часткова делабіалізація, централізація, а також трансформація в інші голосні звуки.

Орфофонія англійських голосних у наголошеній позиції ФС може бути представлена за зразком алофонічного ряду голосної заднього ряду високого підняття /u:/ в НББ, НБА і НБК: [ʊ] – [ʊ̞] – [ũ] – [ju:] – [u^ʊ]: *you'ch*[ʊ]*se* (НББ – 44%; НБА – 41%; НБК – 39%), *'f*[ʊ̞]*d_poisoning* (НББ – 15%; НБА – 17%; НБК – 18%), *need to m*[ũ]*ve* (НББ – 14%; НБА – 16%; НБК – 17%), *'h*[ju:]*ge diversity* (НББ – 16%; НБА – 14%; НБК – 13%), *to'd*[u^ʊ] (НББ – 9%; НБА – 12%; НБК – 13%).

Проведений аудитивний аналіз реалізації 22 англійських приголосних фонем /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/, /f/, /θ/, /s/, /ʃ/, /v/, /ð/, /z/, /ʒ/, /h/, /m/, /n/, /ŋ/, /l/, /r/, /j/, /w/ установив, що приголосні модифікуються значно більше у мовленні дикторів-американців та канадійців в основному через появу ротичності голосних у цих національних варіантах (див. табл. 2).

Основними тенденціями в реалізації зімкнених приголосних є одзвінчення, спірантизація, палаталізація, африкатизація та часткове оглушення. Найбільше модифікацій виявляють алофони альвеолярних /t/, /d/, що пояснюється високою частотою вживання цих приголосних у мовленні. Відтінки передньоязикових /t/, /d/ у мовленні північноамериканських дикторів одзвінчуються, натойість у мовленні британців було зафіксовано спірантизовані відтінки цієї самої фонемі в ідентичних позиційно-комбінаторних умовах її реалізації. Алофони велярної /g/ повністю оглушуються на початку ФС перед наголошеною голосною у мовленні носіїв усіх досліджуваних національних варіантів англійської мови.

Щілинні фонемі загалом реалізуються в межах норми, що зумовлено меншою рухливістю органів мовлення під час їхньої артикуляції. Основною модифікацією дзвінких щілинних в усіх НВ є втрата дзвінкості, а також одзвінчення гортанної /h/. Мовленню носіїв англійської мови США та Канади властива наявність ретрофлексних алофонів приголосних /s/, /z/, що зумовлено ротичністю наступних голосних у їхньому мовленні.

Орфофонія приголосних фонем у мовленні носіїв національних варіантів (НВ)
англійської мови у Великій Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НБК)

Фонема	НВБ	НВА	НБК
/p/	[p ^h] – [p ^{wh}] – [p ^j] – [p ^w] – [p ^ɹ] – [p ^l] – [p ⁿ] – [p]	[p ^h] – [p ^{wh}] – [p ^j] – [p ^w] – [p ^ɹ] – [p ^l] – [p ⁿ] – [p]	[p ^h] – [p ^{wh}] – [p ^j] – [p ^w] – [p ^ɹ] – [p ^l] – [p ⁿ] – [p]
/t/	[t ^h] – [t ^{wh}] – [t ^j] – [t ^w] – [t ^ɹ] – [t ^l] – [t ⁿ] – [t] – [t̥] – [t̪] – [t̩] – [tʃ] – [ʔ] – [p] – [k]	[t ^h] – [t ^{wh}] – [t ^j] – [t ^w] – [t ^ɹ] – [t ^l] – [t ⁿ] – [t] – [t̥] – [t̪] – [ʔ] – [tʃ] – [r] – [p] – [k] – [ʔ]	[t ^h] – [t ^{wh}] – [t ^j] – [t ^w] – [t ^ɹ] – [t ^l] – [t ⁿ] – [t̥] – [t̪] – [t̩] – [ʔ] – [tʃ] – [r] – [p] – [k] – [ʔ]
/k/	[k ^h] – [k̥] – [k ^w] – [k ^j] – [k ^ɹ] – [k ^l] – [k ⁿ] – [k]	[k ^h] – [k̥] – [k ^w] – [k ^j] – [k ^ɹ] – [k ^l] – [k ⁿ] – [k]	[k ^h] – [k̥] – [k ^w] – [k ^j] – [k ^ɹ] – [k ^l] – [k ⁿ] – [k]
/b/	[b] – [b̥] – [b ^w] – [b ^l] – [b ⁿ] – [b ^ɹ]	[b] – [b̥] – [b ^w] – [b ^l] – [b ⁿ] – [b ^ɹ]	[b] – [b̥] – [b ^w] – [b ^l] – [b ⁿ] – [b ^ɹ]
/d/	[d] – [d̥] – [d ^w] – [d ^l] – [d ⁿ] – [d̪] – [d̩] – [d ^ɹ]	[d] – [d̥] – [d ^w] – [d ^l] – [d ⁿ] – [d̪] – [d̩] – [d ^ɹ] – [r] – [dʒ]	[d] – [d̥] – [d ^w] – [d ^l] – [d ⁿ] – [d̪] – [d̩] – [d ^ɹ] – [r] – [dʒ]
/g/	[g] – [g̥] – [g̃] – [g ^w] – [g ^j] – [g ^l] – [g ⁿ] – [g ^ɹ]	[g] – [g̥] – [g̃] – [g ^w] – [g ^j] – [g ^l] – [g ⁿ] – [g ^ɹ]	[g] – [g̥] – [g̃] – [g ^w] – [g ^j] – [g ^l] – [g ⁿ] – [g ^ɹ]
/f/	[f] – [f ^w]	[f] – [f ^w]	[f] – [f ^w]
/θ/	[θ] – [θ ^w]	[θ] – [θ ^w]	[θ] – [θ ^w]
/s/	[s] – [s ^w] – [s̥]	[s] – [s ^w] – [s̥] – [s̪] – [ʃ]	[s] – [s ^w] – [s̥] – [s̪] – [ʃ]
/ʃ/	[ʃ] – [ʃ ^w]	[ʃ] – [ʃ ^w] – [ʃ̥]	[ʃ] – [ʃ ^w] – [ʃ̥]
/v/	[v] – [v ^w] – [v̥] – [f]	[v] – [v ^w] – [v̥] – [f]	[v] – [v ^w] – [v̥] – [f]
/ð/	[ð] – [ð ^w] – [ð̥]	[ð] – [ð ^w] – [ð̥]	[ð] – [ð ^w] – [ð̥] – [θ]
/z/	[z] – [z ^w] – [z̥]	[z] – [z ^w] – [z̥] – [z̪]	[z] – [z ^w] – [z̥] – [z̪] – [s]
/ʒ/	[ʒ] – [ʒ ^w] – [ʒ̥]	[ʒ] – [ʒ ^w] – [ʒ̥]	[ʒ] – [ʒ ^w] – [ʒ̥]
/h/	[h] – [h̥] – [h ^w] – [h ^j]	[h] – [h̥] – [h ^w] – [h ^j] – [ħ]	[h] – [h̥] – [h ^w] – [h ^j] – [ħ]
/m/	[m] – [m̥] – [m ^w] – [m ^j] – [m̪]	[m] – [m̥] – [m ^w] – [m ^j] – [m̪]	[m] – [m̥] – [m ^w] – [m ^j] – [m̪]
/n/	[n] – [n̥] – [n ^w] – [n̪] – [n ^j] – [n̩] – [ŋ] – [m]	[n] – [n̥] – [n ^w] – [n̪] – [n ^j] – [n̩] – [ŋ] – [m]	[n] – [n̥] – [n ^w] – [n̪] – [n ^j] – [n̩] – [ŋ] – [m]
/ŋ/	[ŋ] – [ŋ̥] – [ŋ̃]	[ŋ] – [ŋ̥] – [ŋ̃]	[ŋ] – [ŋ̥] – [ŋ̃]
/l/	[l] – [l̥] – [l ^w] – [l ^j] – [ɫ] – [ɫ̥] – [ɫ ^w] – [ɫ̪] – [ɫ̩] – [ɫ̩] – [ɫ̩] – [ɫ̩]	[l] – [l̥] – [l ^w] – [ɫ] – [ɫ̥] – [ɫ ^w] – [ɫ̪] – [ɫ̩] – [ɫ̩] – [ɫ̩] – [ɫ̩] – [ɫ̩]	[l] – [l̥] – [l ^w] – [ɫ] – [ɫ̥] – [ɫ ^w] – [ɫ̪] – [ɫ̩] – [ɫ̩] – [ɫ̩] – [ɫ̩]
/r/	[ɹ] – [ɹ̥] – [ɹ ^w] – [ɹ̪] – [ɹ̩]	[ɹ] – [ɹ̥] – [ɹ ^w] – [ɹ̪] – [ɹ̩]	[ɹ] – [ɹ̥] – [ɹ ^w] – [ɹ̪] – [ɹ̩]
/j/	[j] – [j̥] – [j ^w]	[j] – [j̥] – [j ^w]	[j] – [j̥] – [j ^w]
/w/	[w] – [w̥]	[w] – [w̥]	[w] – [w̥]

Сонорні загалом реалізуються в межах своїх основних алофонів. Найширший діапазон алофонічної варіативності виявлено в бічній /l/, а саме: оглушення [ɫ] після глухих проривних [p], [t], [k], поява "темних" веляризованих відтінків [ɫ̠], що призводить до вокалізації [ɫ̠] цього сонорного у мовленні британців, американців та канадійців. Релізація бічної /l/ в мовленні носіїв британського НВ англійської мови відрізняється появою палаталізованих алофонів [lʲ] перед голосними переднього та заднього ряду /i:/, /ɪ/, /ʊ/, /u:/, спричиненою особливістю артикуляції цього звука: підняттям кінчика язика вгору і його рух у напрямку до твердого піднебіння.

Орфофонія англійських приголосних у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС може бути представлена за зразком алофонічного ряду напруженої, зімкненої, альвеолярної фонемі /t/: [tʰ] – [tʷʰ] – [tʲ] – [tʷ] – [tʰ] – [tʰ] – [tʰ] – [tʰ] – [tʰ] – [tʰ] – [ʔ] – [p] – [k] – [ɾ] – [ʔ]: *toʊ*[tʰ]ouch (НВБ – 25%; НВА – 23%; НВК – 24%), *small* [tʷʰ]ube (НВБ – 3%; НВА – 2%; НВК – 2%), *a lot of* [tʲ]eachers (НВБ – 6%; НВА – 1%; НВК – 2%), *just* [tʷ]ook (НВБ – 4%; НВА – 6%; НВК – 7%), *like* [tʰ]a[tʰ] (НВБ – 9%; НВА – 10%; НВК – 9%), *a* [lʲ]i[tʰ]le (НВБ – 6%; НВА – 9%; НВК – 4%), *her* [p]ar[tʰ]ner (НВБ – 4%; НВА – 3%; НВК – 4%), *found* [tʰ]ou[tʰ] that (НВБ – 5%; НВА – 7%; НВК – 5%), *pre*[tʰ]y good (НВБ – 9%; НВА – 0%; НВК – 2%), *to* [tʰ]rack (НВБ – 9%; НВА – 8%; НВК – 10%), *'s* [tʰ]atures (НВБ – 10%; НВА – 9%; НВК – 11%), *'qui*[ʔ]e *amazing* (НВБ – 8%; НВА – 3%; НВК – 2%), *'migh*[p]be (НВБ – 1%; НВА – 3%; НВК – 2%), *we* [v]e[go[k]quite (НВБ – 1%; НВА – 2%; НВК – 2%), *I am* [r]i[tʰ]ing (НВБ – 0%; НВА – 10%; НВК – 12%), *tw*en[ʔ]ieth century (НВБ – 0%; НВА – 4%; НВК – 2%).

Виявлена варіативність диференційних ознак голосних і приголосних фонем спричинена спонтанністю мовлення британських, американських і канадійських дикторів, позиційно-комбінаторними умовами реалізації досліджуваних сегментних одиниць, ротичністю у вимовлянні англійських голосних середнього та заднього ряду, економією фізичних зусиль під час артикуляції цих звуків, особливостями історичного розвитку системи голосних і приголосних фонем англійської мови для різних НВ, суттєвим впливом національного чинника, а також світовою тенденцією до пришвидшення мовлення.

Отже, аудитивний аналіз встановив, що на рівні сприйняття озвучене спонтанне мовлення американців і канадійців нічим не відрізняються одне від одного. Водночас мовлення британців характеризується відмінним від північноамериканських мовців звучанням, що спричинено відсутністю ротичності, а також меншою варіантністю самих сегментних одиниць у межах цього НВ, що історично зумовлено прагненням британців до нормативності в мовленні.

IV розділ "Результати акустичного аналізу дослідження орфофонії у мовленні британців, американців і канадійців" відтворює отримані дані акустичного аналізу та їхню лінгвістичну інтерпретацію. Середні значення темпоральних параметрів голосних у СМ британців, американців і канадійців на 56-65% скорочуються від еталонних через спонтанність самого мовлення дикторів. Найдовша тривалість звучання голосних характерна американцям, а найкоротша – канадійцям. У дикторів-британців була встановлена порівняно середня тривалість звучання голосних із близькими до значень дикторів-канадійців. Це свідчить про те, що найшвидше розмовляють канадійці, дещо повільніше британці й значно

повільніше – американці. Аналіз темпоральних характеристик англійських голосних підтверджує нерелевантність диференційної ознаки "тривалість" та її немаркованість для голосних сучасної англійської мови (див. табл. 3).

Таблиця 3

Діапазон і середнє значення тривалості (ДТ і СЗ) англійських наголошених голосних у СМ дикторів НВ англійської мови у Великій Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НБК) у порівнянні з еталонними показниками (ЕП) (у мс)

Голосні	НВБ			НВА		НБК	
	ЕП	ДТ	СЗ	ДТ	СЗ	ДТ	СЗ
[i:]	217	54-169	111	48-243	145	41-259	150
[ɪ]	134	41-206	123	42-344	193	33-278	155
[e]	190	40-252	146	52-207	130	31-160	95
[æ]	245	59-184	121	84-229	156	46-197	121
[ɜ:]	258	102-143	122	-	-	-	-
[ɜ]	-	-	-	40-117	78	20-198	109
[ʌ]	191	34-141	87	36-196	116	27-117	72
[u:]	194	64-159	111	55-300	177	44-296	170
[ʊ]	149	39-105	72	33-121	77	32-76	54
[ɔ:]	245	64-268	166	-	-	-	-
[ɔ]	192	37-136	86	-	-	-	-
[ɑ:]	278	79-238	158	-	-	-	-
[ɒ]	-	-	-	48-223	135	38-127	82
[ɒ]	-	-	-	54-334	194	41-187	114
[ɑ]	-	-	-	44-126	85	65-290	177
[ɑ]	-	-	-	50-228	139	37-146	91
	208		119		135		116

Результати спектрального аналізу акустичних характеристик наголошених голосних дали змогу констатувати, що голосні високого підняття опускаються до напіввисокого, голосні напіввисокого – до середнього, низького – до напівнизького, а напівнизького – до середнього. Це пов'язано зі спонтанністю мовлення, під час якого через брак часу язык не встигає зайняти відповідні вихідні положення для реалізації голосних згідно з встановленим еталоном. Водночас голосні переднього ряду тяжіють до середнього ряду, що частково притаманне й голосним заднього ряду (див. рис. 1). Найбільше модифікацій у мовленні дикторів усіх трьох НВ англійської мови зазнають голосні заднього ряду /u/, /ʊ/, /ɔ/, /ɒ/, які просуваються до центра трапецоїда й характеризуються і варіантністю, і варіативністю в межах кожного національного варіанта. Це зумовлено їхньою артикуляцією. Так, під час їхнього вимовляння відстань між передньою частиною язика альвеолами та твердим піднебінням більша, що дає простір для більшого ступеня модифікацій, ніж для голосних переднього і середнього ряду, де така відстань значно коротша.

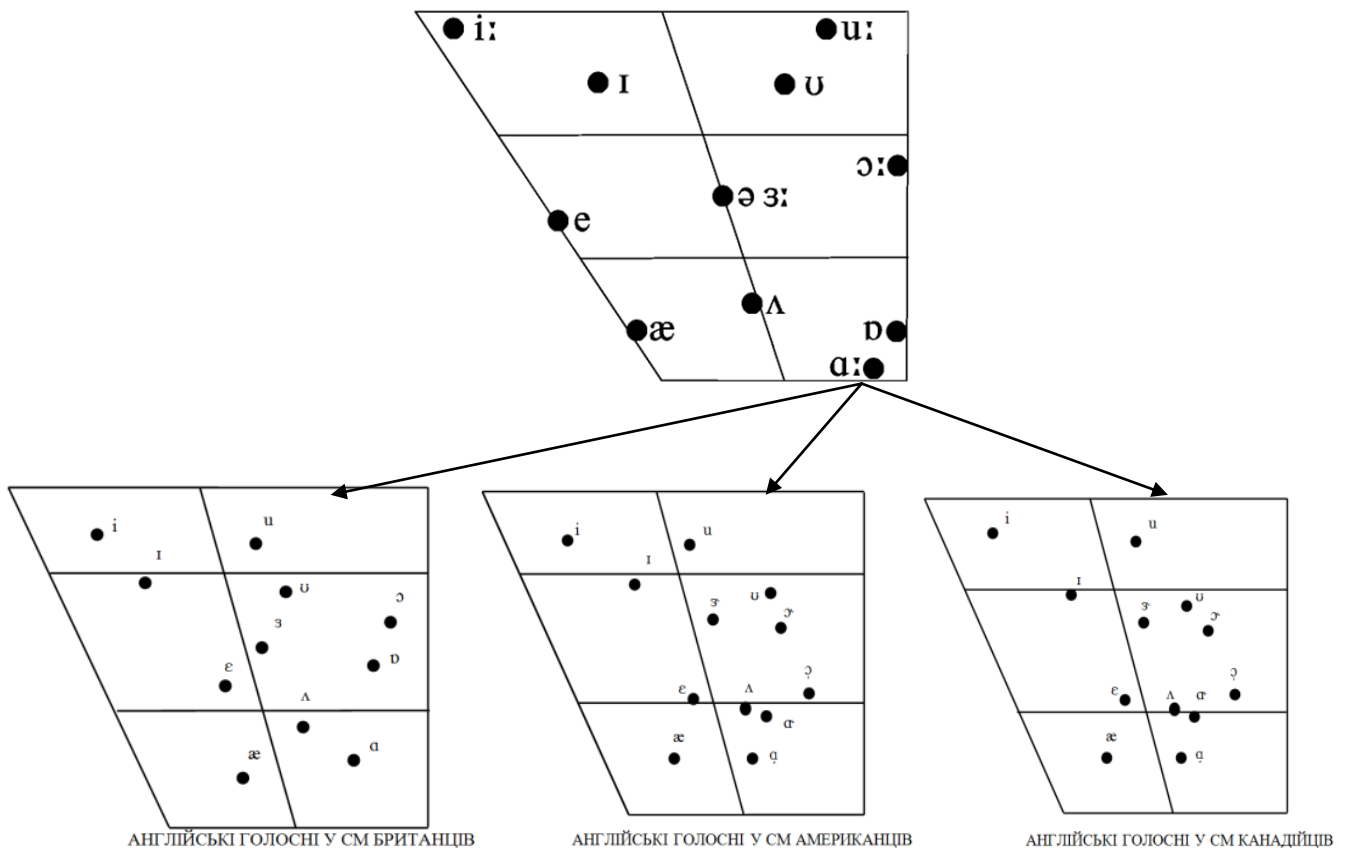

Рис. 1 Англійські наголошені голосні у СМ дикторів НВ Британії, США та Канади в порівнянні з еталоном за Д. Джоунзом

Проведений акустичний аналіз реалізації приголосних фонем у перед-і поствокальній позиції наголошеного ФС у СМ мовленні британців, американців та канадійців підтвердив дані аудитивного аналізу (див. рис. 2) і надав змогу встановити, що для приголосних константною виявилася диференційна ознака "спосіб творення", а "участь голосу" й "місце артикуляції" є найбільш типовими розрізняювальними властивостями приголосних в усіх трьох національних варіантах англійської мови.

Так, у досліджуваних національних варіантах англійської мови зберігається аспірація глухих напружених /p/, /t/, /k/. Акустичний аналіз підтвердив модифікації цих зімкнених фонем, отриманих за допомогою аудитивного аналізу, зокрема, одзвінчення, передньоязикової /t/ у мовленні північноамериканців та спірантизацію під час її реалізації британцями.

Дзвінки напружені фонemi /b/, /d/, /g/ реалізуються в межах своїх основних алофонів. Для них характерне часткове оглушення перед та після наголошеної голосної. Алофони велярної /g/ повністю оглушуються на початку ФС перед наголошеною голосною. Мовлення носіїв британського національного варіанта англійської мови відрізняється наявністю спірантизованих відтінків альвеолярної /d/ на місці типових для неї одзвінчених варіантів в інтервокальній позиції після наголошеної голосної у мовленні американців і канадійців.

Глухі щілинні /f/, /θ/, /s/, /ʃ/ загалом реалізуються в межах норми. Однак на відміну від британців, мовленню американців і канадійців притаманний більш широкий діапазон алофонічної варіативності передньоязикової щілинної фонemi /s/

в перед- і в поствокальній позиції наголошеного ФС, а також поодинокі випадки появи палатоальвеолярних алофонів [ʃ] на місці альвеолярних [s] буквосполучень *scr-*, *str-* та після апроксиманта [r] в словах типу *screen*, *strong*, *personally*, *first*, що є відхиленням від установленної орфоепічної норми.

Основною модифікацією дзвінких щілинних приголосних /v/, /ð/, /z/, /ʒ/ у мовленні носіїв англійської мови в Британії, США та Канади виявилася втрата дзвінкості, що зумовлено впливом позиційно-комбінаторних чинників під час їхньої реалізації. Окрім нормативної реалізації, алофонам щілинної фонемі /h/ характерне одзвінчення в мовленні носіїв усіх досліджуваних НВ англійської мови, а також поява фарингальних відтінків у СМ американців і канадійців.

Сонорні /m/, /n/, /ŋ/, /l/, /r/, /j/, /w/ загалом реалізуються в межах своїх основних алофонів. Найширший діапазон алофонічної варіативності виявлено в бічній /l/: оглушення [ɫ] після глухих проривних [p], [t], [k], поява "темних" веляризованих відтінків [ɫ̤], що призводить до вокалізації [ɫ̤] цього сонорного.

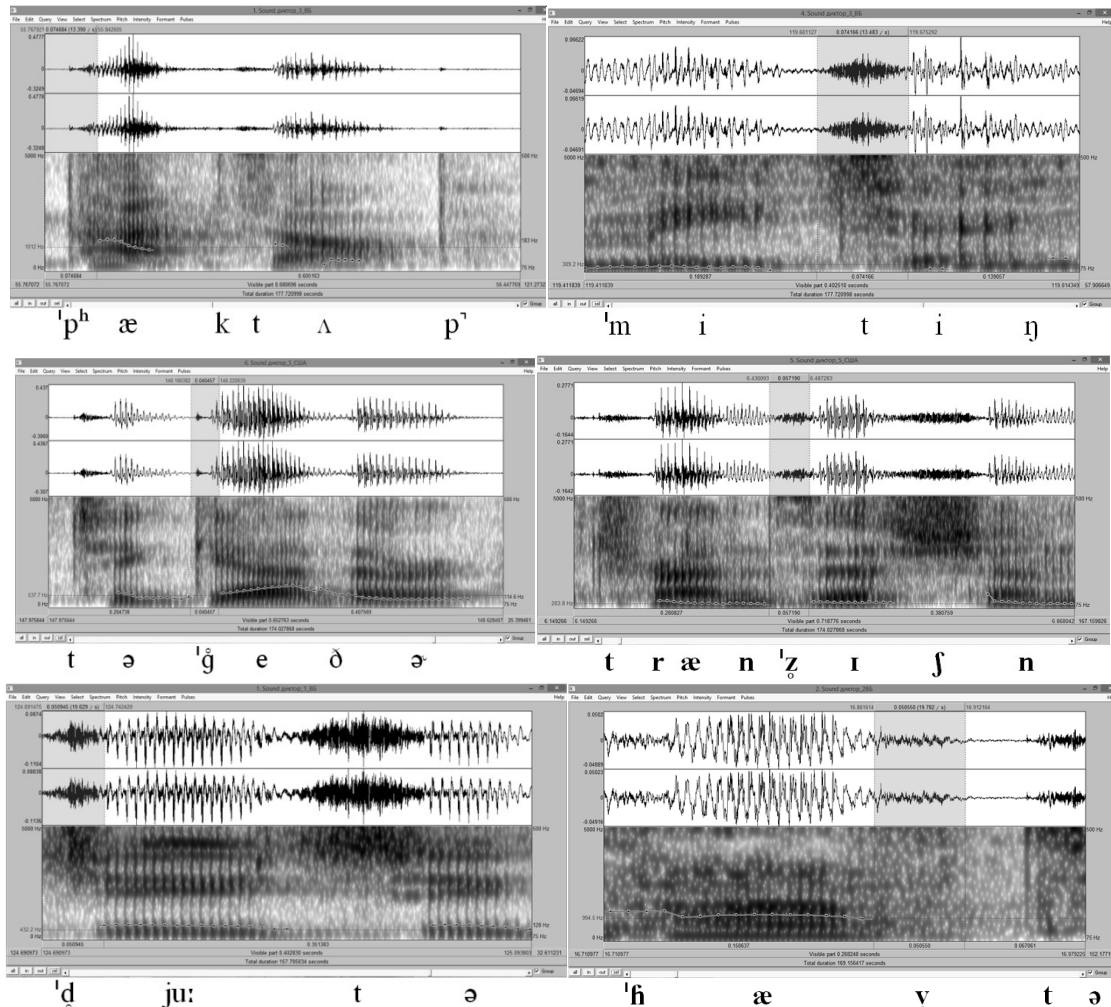

Рис. 2 Приклади сонаграм реалізації приголосних в НВБ, НВА та НВК за результатами акустичного аналізу

Отже, за ієрархією виявлення ступеня стабільності й варіативності диференційні ознаки можна розташувати так: для голосних – це "якість" → "ряд / лабіалізованість" → "підняття" → "тривалість", а для приголосних – "спосіб творення" → "участь голосу" → "місце артикуляції".

ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота присвячена дослідженню орфоепічної та орфофонічної варіативності системи англійських голосних і приголосних фонем у мовленні британців, американців та канадійців.

Теоретико-методологічні засади вивчення англійської орфоепії й орфофонії у мовленні британців, американців і канадійців на матеріалі спонтанного мовлення полягають у висвітленні низки підходів до трактування мовної норми та її зв'язку з системою, розкритті сутності і взаємодії орфоепії та орфофонії, варіантності й варіативності, специфіці використання мовленнєвої норми у Великій Британії, США і Канаді, а також у її становленні та розвитку.

Вивчення зазначеного передбачало проведення експерименту відповідно до сучасної методології й технічних засобів експериментально-фонетичного дослідження та лінгвістичних методів аналізу його результатів.

Отримані дані доводять, що національним варіантам англійської мови у Великій Британії, США та Канаді притаманні і спільні, і національно специфічні риси функціонування системи фонем сучасної англійської мови, що виявляють тенденцію до певного "розхитування" англійської орфоепічної норми та можливих майбутніх змін в інвентарі голосних і приголосних фонем британського, американського і канадійського національних варіантів англійської.

Проведення аудитивного та акустичного аналізів голосних і приголосних, реалізованих у спонтанному мовленні носіїв англійської мови у Великій Британії, США та Канаді, дало змогу дослідити артикуляційні, темпоральні й спектральні характеристики голосних і приголосних, визначити діапазон наявності модифікаційних процесів, описати спільні та відмінні риси їхнього алофонічного варіювання, встановити ступінь вияву стабільності / варіативності диференційних ознак сегментних одиниць у межах досліджуваних національних варіантів англійської мови, а також пояснити чинники виникнення відхилень від кодифікованої орфоепічної норми.

Основними спільними модифікаціями англійських наголошених голосних фонем /i:/, /ɪ/, /e/, /æ/, /ɜ:/, /ʌ/, /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ у спонтанному мовленні британців, американців і канадійців є: 1) скорочення тривалості всіх голосних загалом і "довгих" зокрема на 56-65% у порівнянні з еталонними показниками, що доводить нерелевантність і формальність диференційної ознаки "тривалість" для системи вокалізму сучасної англійської мови в її трьох досліджуваних національних варіантах; 2) класичне подовження перед дзвінками та скорочення перед глухими зімкненими, що можна віднести до універсального лінгвістичного явища, тому що воно притаманне і слов'янським мовам, і деяким германським; 3) назалізація в оточенні носових сонорних; 4) часткова делабіалізація [ɹ], [ɹ̥] голосних /u/, /ʊ/; незначна дифтонгізація [ɪ^h], [ʊ^h] голосних /i/, /u/; 5) тяжіння голосних до центру ротової порожнини, що схематично відображається в середині трапецоїда, варіювання за підняттям та рядом, що викликає делабіалізацію голосних заднього ряду високого та середнього підняття /u:/, /ʊ/, /ɜ:/, /ɒ/. Найбільше модифікацій у мовленні британців, американців і канадійців виявили голосні заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɜ:/, /ɒ/, /ɑ:/, а найменше – переднього /i/, /ɪ/, /e/, /æ/. Специфічними для американського і канадійського національних варіантів англійської мови є: 1) наявність ротичних [ɹ], [ɹ̥], [ɹ̥] відтінків

голосних /з:/, /о:/, /а:/, а також частково [ɹ] й повністю делабіалізованих [ɑ] і просунутих уперед [ɑ] алофонів англійських огублених /о:/, /ɔ/; 2) підвищених за підняттям [æ], [ʌ] алофонів голосних /æ/, /ʌ/, що є ключовими розрізнявальними фонетичними ознаками мовлення північноамериканських дикторів. Натомість алофонічне варіювання цих голосних у мовленні британців наближається до кодифікованої орфоепічної норми.

Таке розмаїття орфофонічних варіантів голосних у досліджуваних національних варіантах англійської мови зумовлено перш за все спонтанністю і непідготовленістю усного мовлення дикторів, позиційно-комбінаторними умовам реалізації досліджуваних сегментних одиниць, історичним розвитком системи голосних фонем англійської мови, що неоднаково проходив для різних НВ, а також значним впливом національного чинника. Так, диктори-британці прагнуть до більшої консервативності у мовленні, ніж американці та канадійці.

Отже, за результатами аудитивного й акустичного аналізу голосних у мовленні британців, американців і канадійців було встановлено таку ієрархію вияву стабільності / варіативності їхніх диференційних ознак: "якість" → "ряд/лабіалізованість" → "підняття" → "тривалість".

Аналіз артикуляційних та акустичних характеристик приголосних фонем у спонтанному мовленні британців, американців і канадійців дав змогу встановити найвищий ступінь варіативності вияву диференційної ознаки "місце артикуляції", дещо нижчий ступінь ознаки "участь голосу" та відносну стабільність ознаки "спосіб творення".

Спільним у реалізації глухих напружених /p/, /t/, /k/ у британському, американському та канадійському національних варіантах англійської мови є: 1) збереження аспірації; 2) лабіалізація; 3) палаталізація; 4) імплзивність; 5) інтреденталізація; 6) назальне й латеральне розімкнення; 7) ретрофлексність; 8) просування вперед та відтягування назад алофонів велярної /k/ залежно від належності до ряду голосної, що його оточує. Найбільший діапазон алофонічної варіативності виявлено в алофонів альвеолярної /t/, що пояснюється високою частотою вживання цього приголосного в мовленні. Відмінним від британців у мовленні північноамериканських дикторів є поява дзвінких відтінків передньоязикової /t/ в інтервокальній позиції та елізія її алофонів після носового сонорного [n], водночас у мовленні британських дикторів було зафіксовано спірантизовані відтінки цієї фонemi в інтервокальній позиції наголошеного фонетичного слова.

Дзвінки ненапружені проривні /b/, /d/, /g/ у мовленні всіх дикторів реалізуються переважно в межах норми. Для них також характерним є лабіалізація, інтреденталізація, імплзивність, незначне оглушення, латеральне й назальне розімкнення. Алофони альвеолярної [d] виявили найбільший ступінь модифікацій, що також зумовлено високою частотою його вживання у мовленні. Мовлення дикторів-британців відрізняється появою спірантизованих відтінків альвеолярної /d/ на місці їхніх одзвінчених північноамериканських варіантів в інтервокальній позиції після наголошеної голосної. Новим та незафіксованим у літературі явищем виявилось повне оглушення алофонів велярної /g/ у перед- і поствокальній позиції наголошеного фонетичного слова, коли цей звук не знаходиться в оточенні голосних і сонорних.

Найвужчий діапазон алофонічної варіативності виявся у щілинних (фрикативних) фонем /f/, /θ/, /s/, /ʃ/, /v/, /ð/, /z/, /ʒ/, який є порівняно однаковим для всіх національних варіантів англійської мови, що досліджувалися. Відмінною рисою в мовленні американців і канадійців є наявність ретрофлексних алофонів [ʂ] у передвокальній позиції та шиплячих відтінків [ʃ] у буквсполученні *str-*, що спричинено ротичністю мовлення американців та канадійців. Алофони дзвінких фриктивних фонем /v/, /ð/, /z/, /ʒ/ характеризуються загальною втратою дзвінкості. Поява в мовленні американських і канадійських мовців ретрофлексного відтінка [ʒ] також зумовлена ротичністю наступної наголошеної голосної, що є національно-специфічною рисою носіїв англійської мови США та Канади.

Сонорні фонemi /m/, /n/, /ŋ/, /l/, /r/, /j/, /w/ у мовленні дикторів реалізуються переважно в межах орфоепічної норми. Найбільше модифікацій зазнає латеральна /l/, яка характеризується оглушенням [ɫ] після глухих проривних [p], [t], [k], появою "темних" веляризованих відтінків [ɫ̥] перед голосними і перед приголосними, що призводить до її вокалізації [ɫ̥̩].

Зазначені модифікації приголосних зумовлені спонтанністю і непідготовленістю мовлення дикторів, позиційно-комбінаторними умовами реалізації фонем, значним впливом національного чинника та історичним розвитком системи вокалізму та консонантизму англійської мови, що неоднаково протікав для різних НВ.

Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що орфоепія й орфофонія пов'язана з системою мови тим, що всі модифікаційні процеси "дозволяються" системою, протікають у рамках системи, що підтверджує вчення Е. Косеріу про те, що система ширша за норму. Згідно з розумінням фонemi за Л.В. Щербою, орфоепію можна трактувати як правила визначення нормативного фонемного складу слова, а орфофонію – як правила вимовляння алофонів фонем.

Отже, мети проведеного експериментально-фонетичного дослідження досягнуто, завдання вирішено. Проте в цій роботі представлені лише основні риси сучасної англійської орфоепії та орфофонії в її трьох національних варіантах.

Об'єктивно оцінити зміни орфоепічних і орфофонічних норм досить важко і проблемно, тому що орфофонічні зміни відбуваються неусвідомлено для носія мови, через що, вочевидь, описом орфофонічних модифікацій докладно ще ніхто і не займався. З огляду на це, до перспективних напрямів подальшого лінгвістичного пошуку варіантності і варіативності слід віднести дослідження фонетичних характеристик голосних і приголосних та встановлення вияву їх стабільних / варіативних диференційних ознак у слабких (ненаголошених) позиціях фонетичного слова. Перспективним убачається також вивчення територіальної та функціонально-стилістичної варіативності одиниць сегментного складу в межах кожного національного варіанта англійської мови в мовленні чоловіків, жінок та дітей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Лавренчук Я. Ю. Варіантність і варіативність сучасної англійської мови. *Сучасні тенденції розвитку мов. Науковий часопис національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова*. Київ, 2016. Вип. 14. С. 130—141.

2. Лавренчук Я. Ю. Англійська мовленнєва норма в Британії, США та Канаді: становлення і розвиток. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Філологічні науки*. Кропивницький, 2017. Вип. 154. С. 800—805.

3. Лавренчук Я. Ю. Орфофонія англійських голосних у спонтанному мовленні британців, американців та канадійців. *Наукові записки національного університету "Острозька академія"*. Острог, 2017. Вип. 67. С. 182—187.

4. Лавренчук Я. Ю. Реалізація англійських зімкнених приголосних у мовленні британців, американців та канадійців. *Одеський лінгвістичний вісник: науково-практичний журнал*. Одеса, 2017. Вип. 10. Т. I. С. 63—67.

5. Лавренчук Я. Ю. Акустичні параметри англійських голосних заднього ряду у спонтанному мовленні дикторів-британців, американців і канадійців. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. Херсон, 2018. Вип. 1. Т. I. С. 71—78.

6. Лавренчук Я. Ю. Усне мовлення: орфоепія і орфофонія. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2016. IV (26). Issue: 106. P. 18—22. P-ISSN2308-5258.

7. Лавренчук Я. Ю. Система мови і норма. *Україна і світ: діалог мов та культур* : матеріали міжнар. наук.-практ.конф., м. Київ, 30 березня – 1квітня 2016 р. Київ, 2016. С.191—193.

8. Лавренчук Я. Ю. Проблема варіативності та варіантності мовлення. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно- дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 21квітня 2016 р. Київ, 2016. С. 55—57.

9. Лавренчук Я. Ю. Орфоепія як сутність вимовної норми: варіантність і варіативність. *Україна і світ: діалог мов та культур* : матеріали міжнар. наук.-практ.конф., м. Київ, 29–31 березня 2017 р. Київ, 2017. С. 183—185.

10. Лавренчук Я. Ю. Сучасна англійська мова та основні фази її розвитку. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультілінгвальному просторі* : матеріали всеукр. міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 26-27 квітня 2017 р. Вінниця, 2017. С. 77—80.

11. Лавренчук Я. Ю. Англійські щілинні фонemi у спонтанному мовленні дикторів-британців, американців і канадійців. *Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи* : матеріали I всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 23-24 листопада 2017 р. Суми, 2017. С. 72—77.

12. Лавренчук Я. Ю. Експериментально-фонетичне дослідження орфофонії у мовленні носіїв англійської мови. *Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 15–16 червня 2018 р., Київ, 2018. С. 31—33.

АНОТАЦІЯ

Лавренчук Я. Ю. Орфоепічна та орфофонічна варіативність англійського мовлення британців, американців і канадійців (експериментально-фонетичне дослідження). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Київський національний лінгвістичний університет МОН України, Київ, 2018.

Дисертацію присвячено вивченню орфоепічної та орфофонічної варіативності англійського мовлення носіїв британського, американського та канадського національних варіантів англійської мови. У роботі встановлено загальні та відмінні риси реалізації голосних і приголосних фонем у спонтанному мовленні британців, американців і канадійців; визначено артикуляційні, темпоральні та спектральні характеристики одиниць сегментного рівня; виявлено ступінь стабільності / варіативності диференційних ознак голосних і приголосних фонем у досліджуваних національних варіантах англійської мови.

Ключові слова: акустичні параметри, варіантність, варіативність, диференційні ознаки, звук, мовлення, модифікації, орфоепія, орфофонія, фонема.

АННОТАЦИЯ

Лавренчук Я. Ю. Орфоэпическая и орфофоническая вариативность английской речи британцев, американцев и канадцев (экспериментально-фонетическое исследование). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Киевский национальный лингвистический университет МОН Украины, Киев, 2018.

Диссертация посвящена изучению орфоэпической и орфофонической вариативности в речи носителей британского, американского и канадского национальных вариантов английского языка. В работе установлены общие и отличительные черты реализации гласных и согласных фонем в спонтанной речи британцев, американцев и канадцев; определены артикуляционные, темпоральные и спектральные характеристики единиц сегментного уровня; выявлена степень стабильности / вариативности дифференциальных признаков гласных и согласных фонем в исследуемых национальных вариантах английского языка.

Ключевые слова: акустические параметры, вариантность, вариативность, дифференциальные признаки, звук, речь, модификации, орфоэпия, орфофония, фонема.

ABSTRACT

Lavrenchuk Y. Y. Orthoepic and Orthophonic Variation in the English Speech of the British, Americans and Canadians (an Experimental Phonetic Study).

Thesis for a Candidate Degree in Philology: Specialty 10.02.04 – Germanic Languages. – Kyiv National Linguistic University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2018.

The study focuses on orthoepic and orthophonic variation in the speech of the British, Americans, and Canadians. It applies auditory and acoustic analyses of the vowel and consonant segments of the English language with a further linguistic interpretation of the obtained experimental data. The thesis identifies phonetic features of the native speakers' speech predetermined by a number of factors, such as established codified norm, a significant influence of the geographical area they come from, and spontaneity of their speech.

The paper outlines the orthoepy of contemporary English in Great Britain, the USA and Canada. It fosters determination of common and distinctive features of vowels and consonants in the British, Americans and Canadians' spontaneous speech, articulatory, temporal and spectral characteristics of vowel and consonant segments, as well as the degree of stability and variation of both vowel and consonant phonemes' distinctive features in each of the national variants of English under consideration.

The orthoepic norm is viewed as the standard of literary pronunciation which consists of a set of phonetic units and rules of their usage in speech. These rules are subject to certain laws and are implicitly accepted by language speakers within a certain time period in a specific geographical area and in a definite language environment. The norm is divided into codified and real. The codified one is consciously fixed, traditional, stable, obligatory, standardized, subjective, pertaining to language. In its turn, the real norm is objective, selective, dynamic, changeable, pertaining to speech.

The research is based on spontaneous speech, namely interviews on different topics such as everyday life, social and political aspects of life, economy and culture. The topics were evenly divided between the interviewees. The British orthoepic norm is taken as a standard for comparison for the correctness or deviations in the speakers' pronunciations.

The fact that the allophonic variation is most vividly observed in spontaneous speech predetermined its choice as a material of the study. In spontaneous speech given distinctive features can lose some of their distinctive and integral features and show deviations from the standard of pronunciation. Another reason for choosing spontaneous speech is the fact that it is the basis for any human speech activity in the majority of cases in everyday life.

Nine experts in phonetics have carried out the auditory analysis. They transcribed the speech of the speakers according to its real sounding, defined the distribution of the stress in utterances, marked all of the allophones on a perceptive level, and pointed out any deviations from the orthoepic norm.

The auditory analysis of 11 stressed English monophthongs and 22 consonant segments in pre- and poststressed positions established a wide range of allophones of the given phonemes.

The acoustic analysis of the temporal features of English vowels demonstrated a considerable shortening of the duration of the vowel sounds by 56-65% in the speech of all of the speakers under study in comparison with their standard duration. According to the spectral analysis of vowels, high vowels move a bit down, low ones up, front and back ones move closer to the centre.

The acoustic analysis of the consonantal segments in pre- and poststressed positions confirms the data obtained due to the auditory analysis. Therefore, the manner of articulation appears as the most stable distinctive feature of vowel phonemes. The voicing and the place of articulation turn out to be the most variable distinctive features in all three national variants of English under study. Thus, the hierarchy from the most stable to the most variable distinctive feature of the vowels for British, American and Canadian standard English is as follows: quality → row/labialization → height → duration, and of the consonants it is manner of articulation → voicing → place of articulation.

Further linguistic studies can focus on phonetic peculiarities of vowel and consonant segments in unstressed positions, as well as territorial and functional stylistic variety of the segmental units within all the national variants of English in men, women and children.

Key words: acoustic parameters, variance, variation, distinctive features, sound, speech, modifications, orthoepy, orthophony, phoneme.